

СХВАТАЊЕ О ПРИВРЕДНОМ ПРАВУ КАО ПОСЕБНОЈ ГРАНИ ПРАВА У ПРАВНОЈ НАУЦИ СССР-а*

1. Концепција „привредног права” која се тридесетих година појавила у СССР-у као концепција једног новог грађанског права социјалистичког друштва је нераздвајно повезана са економским и правним развојем кроз који је прошла прва у свету социјалистичка држава од свог постанка до остварења социјалистичког друштва. Указивање на основне моменте и чиниоце тог развоја ће нам омогућити да сагледамо друштвене, материјалне и идејне услове у којима се та нова концепција појавила.

а) Да ли је идеја „привредног права” могла настати у првој фази живота совјетске државе — у периоду тзв. војног комунизма (1917—1921)? Совјетска власт је тада укинула поред осталих закона и све норме грађанског права пребашњих режима и то не само услед њиховог класног карактера, него и због тога што су били потпуно непотребни: уместо слободне размене на основу слободне конкуренције и владавине приватног сопственика било је уведено „монополно, планско, непосредно снабдевање целе привреде и целог друштва”. Под оваквим околностима је „грађанско право престало бити право, оно је изгубило заштиту нове државе, напротив, оно је постало неправо, преступ, социјално опасна појава”, — овакву је оцену дао о том периоду његов савременик и један од најистакнутијих правника тог времена Стучка (1). По себи се разуме да у овим условима није могло бити речи ни о кодификацији грађанског права ни о научној обради проблема грађанског права.

б) Одступање од војног комунизма и прелазак на Нову Економску Политику (НЕП) којом је делимично уведен слободни робно-новчани промет и одобрен рад и производња малих произвођача, а под извесним условима и приватника — капиталиста, захтевали су правна правила којима ће тај промет бити регулисан. У том циљу је совјетска власт најпре издала привремена правила грађанског права (22. маја 1922), а затим (31. октобра 1922) цео кодекс норми грађанског права (Гражданский кодекс РСФСР) који је ступио на снагу са 1. јануаром 1923. Приликом доношења овог кодекса морале су постојати велике дилеме којим путем у кодификацији грађанског права поћи и прихваћено је следеће решење: одбацити васпостављање старог руског грађанског права (које је важило до револуције) као „заосталог, полуфеудалног” и усвојити „... грађанско право Запада, али у ограниченим размерама и без посебног система, укључујући

(*) Реферат за научни скуп „Октобарска револуција и народи Југославије”, Котор, 24—28. октобар 1967.

(1) П. Ј. Стучка: Гражданское право и практика его применения, Москва, 1929 — чланак објављен у збирци: Избранные произведения по марксистско-ленинской теории права, Рига, 1964, стр. 419.

у њега само појединачне одредбе класног карактера." (на пример члан 1, 4, 30, 33, примедба 1 уз члан 59 Грађанског кодекса), полазећи од тога да посебно совјетско право може створити само живот, да донети кодекс у један целовити систем совјетског права „може прерадити само пракса руку под руку с марксистичком теоријом о класном карактеру сваког права." (2).

У којим је оквирина и са каквом садржином и циљевима тај грађански кодекс донет и како га је требало у пракси примењивати указао је Лењин на седници ВЦИК-а приликом разматрања пројекта Грађанског кодекса (31. октобра 1922) рекавши да „смо се ми и овде старали сачувати границу између оног шта значи законито задовољење сваког грађанина, повезано са савременим економским прометом и онога што по себи представља злоупотребе НЕП-а које су у свим државама легалне а које ми нећемо озакоњити (3)". Нема сумње да је нови грађански кодекс, донет на брзину и без искустава која је са собом требало да донесе пракса грађанског промета у новим условима, садржавао низ недостатака којих су његови творци били свесни јер су истовремено са његовим доношењем били одлучили да „у року од две године" израде нови кодекс који ће одговарати условима совјетског уређења (4)". Међутим до тог планираног новог кодекса није, као што знамо, ускоро дошло; он је донет тек после 40 година након доношења првог совјетског грађанског кодекса. Но, ствари и односи нису, разуме се, остали непомићни и окамењени у одредбама онакви какве су биле формулисане у кодексу од 1922. године. Треба због тога, макар у најгрубљим линијама и у оној мери у којој је то од значаја за питање које разматрамо погледати како је тај кодекс „прерађен праксом руку под руку са марксистичком теоријом" о чему је још тако давно говорио Стучка.

в) Ток живота и развој социјалистичке економије захтевали су у многим односима ново и друкчије регулисање него што је то било учињено у кодексу. Тако су на пример неки институти који су се заснивали на приватно-сопственичким односима из периода НЕП-а били током изградње социјалистичке економије превазиђени и постали су беспредметни. Они су били или формално укинуги (на пример право грађења, право застройки) — члан 71 до 84 Грађанског кодекса; одредбе о акционарским друштвима — члан 323 до 366) или су током времена фактички престали да се примењују (на пример одредбе из главе посвећене различитим облицима друштва — члан 276 и сл.; одредбе из главе посвећене заложном праву — члан 85 и сл.; одредба члана 5 која се односи на права грађана да организују индустријска и трговачка предузећа и др.).

Неки основни институти грађанског права као на пример институт грађанске одговорности, који су били потребни и у новим условима деловања социјалистичких привредно-правних субјеката морали су бити у пракси прилагођени новим захтевима и принципима социјалистичког грађанског права засновани на начелу личне одговорности итд. То је било дело судске праксе совјетских судова који су у многим приликама доно-

(2) Исто, стр. 420.

(3) Ленин, Сочинения, т. 33, стр. 356.

(4) Стучка, цитирано дело, стр. 420.

сили смела решења попуњавајући законске празнине или испуњавајући старе формуле новом садржином. То је био нов развој који је вршен у оквирима старог кодекса.

Међутим, развој совјетске социјалистичке економике захтевао је регулисање које није могло бити вршено у оквирима одредаба (па и изменених и допуњених) грађанског кодекса. Закони о државним предузећима различитих врста која су се оснивала, односи између државних органа и тих предузећа, закони о планирању, закони о инвестиционим улагањима, а посебно прописи о уговорима који се закључују између социјалистичких предузећа (уговори о испорукама, о инвестиционој изградњи и др.) који су се односили како на начин закључивања уговора тако и на њихову садржину, посебно на питање одговорности итд. стварали су нове односе који су настајали и били регулисани на нов начин мимо правила грађанског права која су била садржана у грађанском кодексу.

ОвOME треба додати да су за расправљање односа и спорова који су настајали у следству примене ових нових прописа били надлежни, не редовни судови, него управни органи или државна односно ресорна арбитража, који су доносили одлуке руководећи се често разлозима целисходности.

Све то узевши скупа — прописе и праксу представљало је један богат привредно-правни материјал који је искључиво важио за социјалистички сектор привреде, привредно-правни материјал који је садржавао правне нормe по којима су се равнали и регулисали унутрашњи односи у оквиру социјалистичког сектора привреде. С обзиром да су се рађали нови организациони облици управљања и руковођења привредом и нови привредно-правни односи између државних привредних предузећа који су се заснивали на тим привредно-правним правилима и прописима, с обзиром на нове форме судовања које су почивале не само на правним принципима и правилима него и на разлозима целисходности, — било је нормално да под таквим околностима никну идеје о једном новом праву заснованом на новим принципима у којима се оличавају нови социјалистички имовински односи у привреди — праву које ће се развијати и оформити мимо традиционалних начела грађанског права садржаних у грађанском кодексу РСФСР. Све ово узевши у целини била је подлога за појаву схватања о привредном праву као посебној грани права у СССР.

2. У вези са оваквим развојем и појавама на подручју социјалистичког сектора привреде, већ крајем двадесетих година су се почела међу совјетским правницима формирати схватања да је отпочео процес стварања једне нове гране права. Ову идеју је први формулисао Стучка у својој студији коју смо већ напред цитирали „Грађанско право и пракса његове примене“, која је изишла 1929. године. Према схватању Стучке, из општег грађанског промета регулисаног грађанским кодексом су се већ издвојила једно за другим многа подручја економског и друштвеног живота: земљишно-правни односи регулисани земљишним кодексом; радни односи за које важе нормe кодекса закона о раду; породичноправни односи на које се такође примењују прописи издвојени у посебни кодекс итд. У оквире овог процеса разлагања ранијег „свеобухватног грађанског

кодекса" Стучка је ставио и регулисање узајамних односа између државних предузећа, сматрајући да ова сфера односа „постепено умиче испод дејства грађанског кодекса", а уколико се ти узајамни односи још остварују у облицима грађанског права (уговор, правни послови итд.) спорови о њима потпадају под посебне установе — арбитражне комисије (АК, ВАК) где се на самом суђењу или после суђења примењују мотиви целиходности у много већем степену него пред обичним судом. Сама примена норми грађанског кодекса је често већ спорна и овде се сада назире нови одељак права — привредно-административне норме." (5) На тај начин би, према концепцији Стучке, поред грађанског права чији би се домен примене постепено сужавао, требало да се оформи као посебни део права, привредно (хозјајствено) право, које би „у процесу одумирања раније свеобухватног буржоаског грађанског кодекса" које се према убеђењу Стучке одвијало пред његовим очима, добивало поступно и у простору и у значају.

3. Међутим, систематски рад на изучавању и обради привредног права у СССР-у је отпочео тек у 1931. години када је у Институту совјетске изградње и права Комунистичке академије оформљена секција за привредно право и трајао је до 1937. године када је делатност те секције прекинута из разлога који стоје — према речима једног од главних радника у тој секцији — „у вези са околностима спољњег карактера" (6).

Какав је задатак пред себе поставила ова секција и какав је био циљ творца „концепције привредног права" може се видети из следећих речи једног од протагониста овог схватања проф. Гинцбурга: „Аутори концепције привредног права су концентрисали своје напоре на изучавање правних односа унутар социјалистичког сектора. Циљ њиховог истраживања се сводио у показивању и осмишљавању оног новог што даје социјалистички систем привреде у области регулисања делатности његових оделитих карика — социјалистичких предузећа. Задатак се састојао у томе да се покушају изградити нове правне конструкције, које одговарају новом систему друштвених односа; да се покуша показати како се у појединим случајевима трансформирају традиционални институти грађанског права у новим условима. И пошто у регулисању односа између социјалистичких предузећа моменат „планирања и подребености" игра посебну улогу, концепција привредног права је неизбежно показала посебни интерес за питање организације управљана привредом (подвучао писац). Отуда контакт са административним правом (у оквиру питања управљања привредом). Но овај контакт код творца концепције привредног права никада није доводио до степена губљења сопственог лика. Присталице привредног права су сматрале неопходним изучавање привредног рачуна (хозрашчота), државног планирања, система органа управљања привредом итд., но све то у толико и зато што се без тога није могао објаснити ни правни субјективитет државних предузећа ни нова природа уговорних веза у СССР-у. Зато су се творци концепције привредног права

(5) Стучка, шнт. дело, стр. 428.

(6) Л. А. Гинцбург: К вопросу о хозяйственном праве, Советское государство и право, 1956, No. 10, стр. 85.

одрекли назива „привредно-административно право” и на све начине су подвлачили принцип јединства целокупног система привредно-правног регулisaња у СССР-у супротно „двосекторском праву” П. Ј. Стучке” (7).

Своје идеје су аутори концепције привредног права изложили у делу „Курс советског хозяйственног права” (под ред. А. Гинсбурга и Е. Пашуканиса) објављеног 1935. године у којем је у целовитом облику изложена концепција привредног права као посебне гране права СССР-а. Према замисли аутора привредно право „је требало да буде ново грађанско право социјалистичког друштва” које ће обухватати целокупне имовинске односе новог друштва: имовинске односе унутар социјалистичког сектора, имовинске односе између социјалистичког сектора и грађана и имовинске односе између самих грађана. То „ново” су аутори видели првенствено у новој организацији и руковођењу привредом путем државног планирања и ту је било тежиште њиховог интересовања и њихових анализа. Кроз спектар државног планирања и руковођења привредом (вертикално повезивање на бази подређености нижих органа вишим) они су посматрали и деловање предузећа у међусобним односима (хоризонтално повезивање на бази хозрашчота) дајући уговорним (вољним) елементима у односу на административно-организационе безначајно место и улогу. На тај начин су административно-правни и грађанскоправни елементи привредног живота и деловања били повезани у једну нераздвојну целину која је требало да има једну јединствену сопствену правну физиономију. Узимајући за основу „новог права” правне односе социјалистичког сектора они су, према сопственом признању, дали неправилна решења у многим питањима која су се одразила на статус и права совјетских грађана, сужавајући у „приватном сектору” појам правног субјекта на „трудбеника—погрошача”, одричући принцип равноправности правних субјеката као најважнији принцип у грађанскоправним односима, сводећи право наследства у СССР-у у оквиру „приватноправне форме обезбеђења грађана” итд (8). Као што се види концепција привредног права која је била владајућа у СССР-у до 1937. године није се ограничавала на правна питања социјалистичког сектора као што то чине, као што ћемо видети, савремене теорије привредног права у СССР-у (и у другим социјалистичким земљама), већ је била једна свеобухватна теорија „социјалистичког грађанског права” која је, полазећи од услова који су били специфични за социјалистички сектор у датој етапи развоја, утврђивала и стављала у први план извесне опште принципе који су требало да важе за целокупни систем имовинскоправног регулisaња, укључујући и имовинске односе појединаца. То је практично значило потчињавање целокупног грађанског промета административно-привредним мерама и у суштини негацију не само права појединаца—грађана него и права у имовинскоправном промету других социјалистичких правних субјеката.

Ако се може сматрати несумњивим да је у изложеној концепцији привредног права било суштинских слабости и неприхvatљивих решења,

(7) Гинцбург, цит. дело, стр. 86—87.

(8) Исто, стр. 88.

исто тако треба подвући да је у развоју социјалистичке правне мисли ова концепција одиграла у многим погледу позитивну улогу. Пре свега напор и тежња присталица концепције привредног права за проналажењем „новог“ у социјалистичком праву, за превазилажењем застарелих идеја и института традиционалног грађанског права, за стварањем нових института и конструкција које би биле својствене социјалистичком праву, остаће у историји социјалистичке правне мисли забележени као покушај стваралачког прилажења и решавања правних проблема социјалистичког друштва. И чак да се све завршило само на покушају било би вредно да буде забележено. Међутим у многим питањима рад присталица концепције привредног права се не може оценити као неуспели покушај да се открију и утврде нови правни принципи и институти у којима ће се изражавати имовински односи социјалистичког друштва. Довољно је у том погледу поменути продубљене анализе о имовинским односима социјалистичког друштва као предмету привредног — (грађанског) права ⁽⁹⁾; о правним аспектима и изражајима државне социјалистичке сопствености ⁽¹⁰⁾, а посебно о појму привредног рачуна (хозрасчота) као методу привређивања ⁽¹¹⁾ итд. па да се дође до закључка да је концепција совјетског привредног права унела у ризницу социјалистичке правне теорије много нових идеја које су социјалистичку правну мисао на подручју грађанског права, ако не дигли на виши степен, а оно отворили широко пут за даља истраживања и проналажења нових решења.

Када се све ово има у виду а нарочито чистота субјективних намера твораца „концепције привредног права“ који су деловали на подручју теорије грађанског права у најбољем уверењу да се у њиховим делима стварају основи грађанског права социјалистичког друштва, онда се са извесном горчином морамо присетити да је цео тај напор био 1938. године у целини одбачен и осуђен као негативан и „штеточински“, али истовремено и са задовољством констатовати да су, макар и после двадесет година од тог догађаја присталице концепције привредног права у првобитном или измењеним облицима, могли слободно на ступцима совјетских правних часописа и на саветовањима правника да износе и бране своје идеје и ставове ⁽¹²⁾.

Питање привредног права као посебне гране права је поново стављено на дневни ред у СССР-у у дискусијама о систему совјетског социјалистичког права које су отпочеле после XX конгреса КП СССР а у следству упутстава тог конгреса о даљем учвршћењу законитости, посебно у вези са остваривањем кодификације совјетског законодавства по одговарајућим гранама. Та дискусија је довела до организовања 1958. (од 20. јуна до 3. јула) у Институту права Академије наука СССР, Научног сим-

(9) Курс советского хозяйственного права том I, стр. 18—23.

(10) Исто, стр. 180—182.

(11) А. Гинцбург: Вопросы управления хозяйством, Советское государство, 1932, № 2, стр. 62.

(12) В. на пр. Государство и право: 1956, No. 10, стр. 84; 1958, No. 11, стр. 3 и сл.; 1959, No. 4, стр. 70; 1960, No. 2, стр. 75 и сл. и др.

позијума посвећеног проблемима система социјалистичког права и социјалистичке законитости. У реферату доктора правних наука И. В. Павлова који је поднет саветовању „О систему совјетског социјалистичког права” је било предложено издвајање привредног права у посебну грану права (13). Дискусија на самом саветовању је највећим делом била посвећена том питању.

Треба одмах истаћи да се нова теорија привредног права како је изложена у реферату И. В. Павлова и коју углавном заступају у садашње време присталице концепције привредног права у СССР-у, (а и у другим социјалистичким земљама), у многоме разликује од концепције привредног права из тридесетих година о којој смо напред говорили. Док је ова последња била свеобухватна и требало да представља „грађанско право” социјалистичког друштва, нова теорија привредног права нема такве претензије. Старој концепцији су замерали да она у ствари тежи да „прогута” дотадашње грађанско право и да, игноришући право грађанина, претвара човека у „додатак привредног механизма”; нова теорија, међутим, није усмерена на елиминисање грађанског права, које би се и даље примењивало на односе између грађана и у односима између грађана и организација, него само на издвајање у једну посебну грану права правних норми које се односе на привредне организације и на њихово деловање. Ипак, присталице савремене теорије привредног права користили су се идејама и радовима старе школе јер је у њима било — према њиховом сопственом признању — „једно веома важно рационално зрно” — које је привлачило пажњу на регулисање привредних односа између социјалистичких организација и с тим у вези и на, за те односе, основне институте као што су социјалистичка својина, привредни уговор итд. (14). Треба сада размотрити на који се начин то „важно рационално зрно” старе школе изразило и конкретизовало у мислима савремених присталица идеје привредног права као посебне гране права.

Не улазећи у појединости и разлике које постоје међу савременим присталицама концепције привредног права, нарочито у погледу домаћаја привредног права — укључивања у њега различитих „хоризонталних” и „вертикалних” сфера односа, мислимо да ћемо њен смисао и циљеве који се њоме желе остварити, најбоље и најадекватније изложити ако се задржимо на следећим основним моментима садржаним у радовима њених главних заговорника у СССР-у (И. В. Павлов) (15), В. С. Тадјевасјан (16) и В. В. Лаптјев (17).

(13) Реферат И. В. Павлова је објављен — како се у примедби редакције часописа каже — „у скраћеном и нешто преађеном облик” као уводни чланак у часопису Советское государство и право, 1958, бр. 11, стр. 3 и сл.

(14) Исто, стр. 13.

(15) Осим већ цитираног реферата в. чланак Павлова: К вопросу о кодификации советского гражданского законодательства, Советское государство и право, 1959, стр. 43 .

(16) В. С. Тадевосян: Сущности советского хозяйственного права, Советское государство и право, 1959, No. 6, стр. 52.

(17) В. В. Лаптев, О советском хозяйственном праве, Советское государство и право, 1959, No. 4, стр. 74; исти аутор: Научные проблемы хозяйственного права, Советское государство и право, 1965, No. 4, стр. 47.

а) Законодавство које регулише односе између социјалистичких привредних организација све се више развија и упркос тога не види се да постоји неки рад на његовој систематизацији. Имовински односи који су се остварили између социјалистичких привредних организација имају специфичан карактер: тим односима у основи лежи принцип „демократског централизма“ и они су непосредна функција плана развоја народне привреде. Ове чињенице неизбежно дају свој печат природи и садржини уговорних и других веза између привредних организација.

б) Специфичност имовинских односа међу социјалистичким организацијама је определила неопходност специјалног законодавства за регулисање само тих односа и посебног начина решавања спорова који настају између тих организација. Тај посебни начин решавања тих спорова (пред органима државне арбитраже) директно проистиче из чињенице да су у имовинским односима између социјалистичких организација спојени начела планирања и принципи „привредног рачуна“.

в) Издавање правног регулисања односа који се заснивају између привредних организација у самосталну грану совјетског права — привредно право, захтева и реорганизација управљања индустријом и грађевинарством која се спроводи у СССР-у и која уноси озбиљне промене у цели систем правног регулисања односа између привредних организација;

г) С обзиром да постоји органско јединство социјалистичких привредних односа које проистиче из повезаности односа планирања и организације са односима власништва, привредно право треба да обухвати како организацију делатности социјалистичких привредних организација (пре свега државних организација) тако и регулисање имовинских односа између тих организација који су повезани са „кретањем предмета социјалистичке сопствености унутар самог система друштвене привреде узете у целини“ (ту улазе односи по испорукама, инвестиционој изградњи, трговини на велико, транспорта робе, кредитирања итд.) (18).

д) Следствено томе, привредно право обухвата с једне стране односе који се у процесу управљања стварају између социјалистичких привредних организација и његових виших органа (вертикални односи) — односи за које се сада сматра да припадају сфери административног права, тако и имовинске односе, нарочито облигационе, између самих тих привредних организација (хоризонтални односи) који према садашњем схватању чине део грађанског права. Као грана права, привредно право представља дакле „скуп норми совјетског права које утврђују начин управљања и реализацију привредних делатности у социјалистичкој економици и које регулишу истовремено економске односе који се остварују између социјалистичких предузећа и административних органа, користећи се најрационалнијим методама правног регулисања заснованим на науци“. (19).

(18) В. Павлов; О системе. . . . итд., страна 12.

(19) Лаптев, Научные проблемы. . . итд. стр. 74.

б) Издавање привредног права у посебну грану права ће подстицати, с једне стране, на дубље истраживање и изучавање привредних односа, а с друге стране ће створити могућност да се у области грађанског права усредреди пажња на учвршћење, оформљење и заштиту имовинских и неких неимовинских права грађана која настају у њиховим међусобним односима и у односима између грађана и организација. (20/21).

5. Ови ставови и аргументи присталица савремене теорије привредног права нису у СССР-у на теоретском плану наишли на широки пријем, а нису били прихваћени ни на законодавно практичном плану. На поменутом саветовању Института права Академије наука најистакнутији совјетски правници су се изјаснили против концепције привредног права као посебне гране права (О. С. Иоффе, Р. О. Халфина, Е. А. Флеишиц, Е. С. Братус, А. В. Венедиктов и др.); на законодавно-практичном плану ова концепција није била прихваћена у новој кодификацији совјетског грађанског права (Основи совјетског грађанског законодавства од 1961, и грађанским кодексима република (1964)).

Основни и најважнији аргументи који су истакнути против прихватања концепције привредног права су следећи (22). У привредно право као посебну грану права се укључују како они имовински односи између социјалистичких организација који су регулисани нормама административног права, тако и они за које важе правила грађанског права. Сви ови разнородни односи би у саставу привредног права требало да буду квалификовани као једнородни и истоврсни односи који се регулишу за ту

(20) Павлов, О системе. . . итд. стр. 12.

(21) Овакво или слично схватање привредног права као посебне гране права заступа знатан број правника у другим социјалистичким земљама: Чехословачкој, Немачкој Демократској Републици и Пољској. У Чехословачкој је ово схватање изнего у следећим чланцима: St. Stuna: K otázce kodifikace mejetkovych prav občanu a hospodárskych práv a povinnosti socialistických organizací (Поводом кодификације имовинских права грађана, као и економских права и дужности социјалистичких организација), Socijalistička zakonnost, 1960, No. 4, стр. 238; K. Beterlman: Poznámky k systému československého socialistického práva (Примедбе о систему чехословачког социјалистичког права), Правник, No. 3, стр. 550; V. Fabry и P. Levit, V. Правник, 1962, No. 6, стр. 522—529 (из материјала са научне конференције посвећене привредном праву); J. Tomsova: Poznámky k problému hospodarskeho práva (Примедбе на проблеме привредног права), Правник, 1963, No. 7, стр. 582. — У Немачкој Демократској Републици су слична схватања заступљена у следећим радовима: G. Dornberger: Zur Konzeption der Vorlesung „Recht der sozialistischen Wirtschaft der DDR“, Staat und Recht, 1958, No. 10, стр. 1042; H. Such: Über der Konzeption eines neuen Zivilgesetzbuches der Deutschen Demokratischen Republic, Staat und Recht, 1958, No. 11 стр. 1111; G. Henningerling: Über das Recht der sozialistischen Wirtschaft“, Staat und Recht, 1958, No. 12, стр. 1257. — Слична схватања прихватају и следећи пољски правни писци: E. Iserzon: Wokół koncepcji prawa gospodarczego (Поводом концепције привредног права), Przegląd Ustawodawstwa gospodarszego, 1956, No. 10, стр. 368 и 1960, No. 3 стр. 85; A. Stelnnachowski: Prawo gospodarcze a kodifikacja prawa cywilnego (Привредно право и кодификација грађанског права), Przegląd ustawodawstwa gospodarczego, 1960, No. 5, стр. 152 и 153; J. Topinski: Problem prawa gospodarczego (Проблем привредног права) Państwo i prawo, 1960, No. 2, стр. 231. J. Wasilkowski: Kodeks cywilny PLR a zagadnienie prawa gospodarczego (Цивилни кодекс Пољске републике и проблем привредног права), Państwo i Prawo, 1960, No. 3, стр. 419.

(22) В. Государство и право, 1958, No. 11, стр. 117 и сл., где су дати опширни изводи из дискусије са сав. о сис. сов. права одржаном у Институту државе и права од 30. јуна до 3. јула 1958.

грану права јединственим методом. И управо овај основни закључак указује — истичу противници ове теорије — неприхватљивост саме идеје привредног права схваћеног у смислу једне од основних грана права. — Уместо елиминисања стварно постојећих разлика у карактеру норми којима су регулисани поједини видови односа социјалистичких привредних организација ради вештачког стварања јединства, потребан је диференцирани прилаз и то утолико више уколико се шири сфера деловања и коришћења закона вредности у свим гранама социјалистичке привреде. Потребно је због тога — данас још више него пре — спровести јасно разграничење између административно-правних и грађанско-правних односа у којима се налазе и ступају поједине карике управљања државном социјалистичком производњом, (грађанско производно управљање, предузећа, цех). — Само овакав диференцирани прилаз омогућиће да се за сваку поједину карику у ланцу управљања и делатности социјалистичке привреде пронађе правна форма која најбоље одговара њиховој економској природи. — Без оваквог јасног разграничења административно-правних и грађанско-правних елемената у савременој организационој структури индустрије које одговара суштини различитих видова „хозрашчота“ и њиховим третирањем као елемената јединственог привредног права, не само да би се замаглиле ствари са теоретске стране, него би и онемогућило да се законодавна делатност и пракса правилано оријентису⁽²³⁾.

6. Концепција привредног права као посебне гране права — било да се цени према његовој ранијој свеобухватној варијанти „грађанског права“ социјалистичког друштва, било према новој верзији по којој то право регулише имовинске односе (вертикалне и хоризонталне) између привредних организација, је, може се рећи, законита појава која је карактеристична за онај период развитка социјалистичког друштва у којем се држава појављује као свеобухватни организатор производње и изградње уопште и која, како путем плана, тако и путем других административних и организационих мера остварује своју организаторско-административну улогу у процесу друштвене производње и репродукције. За тај су период карактеристични „плановост и подчинение“ и следствено томе снижавање улоге „правне воље“ привредних организација у одређивању њихове привредне делатности како у сфери производње тако и у сфери промета. Управо та преодоминантност улоге административно-организационих мера над улогом вољног тј. уговорног елемента у привредној делатности је једно од главних обележја тог периода у развоју социјалистичке економике.

Присталице концепције привредног права као посебне гране права су у изложеним карактеристикама овог периода очигледно видели сталне карактеристике и обележја имовинских односа социјалистичког друштва које као такве треба „издвојити“ и проналажењем руководних принципа, у тим истим оквирима преодоминантне организационо-административне улоге државе и њених органа, даље развијати и усавршавати. Концепција привредног права је, у ствари, израз тежње за овековечењем и даљим уса-

(23) Исто, Аргументација је изложена према дискусији А. В. Венедиктова, стр. 127—218.

вршавањем организације управљања социјалистичке привреде у обележеним оквирима. Другим речима та концепција се може сматрати изразом тежњи да се *правни режим прелазног периода управљања привредом социјалистичког друштва петрифицира у законским нормама и прогласи општим правом имовинских односа социјалистичке економије*.

Међутим, ако се овај административно-организациони период управљања социјалистичком економиком третира, као што и јесте, прелазним периодом који, чим буду остварене материјалне и морално-идејне претпоставке, треба да уступи место другим формама управљања социјалистичком економиком у којима ће у све већој мери долазити до изражаја закон вредности у његовим позитивним изражавањима и принцип еквивалентности у промету робне размене, онда се мора доћи до закључка да би издавајање привредног права у посебну грану права са сопственим специфичностима и карактеристикама могло отежати процес превазилажења старих метода управљања привредом и прелазак на нове форме које карактерише све шира иницијатива, све активније учешће и слободније опредељивање привредно-правних субјеката у пословној делатности, све већи удео и значај уговора (а то значи правне воље привредних организација) у привредном животу уопште. Због тога би издавајање „привредног права“ у посебну грану права у садашњем тренутку — када се у социјалистичком свету врши и у току је процес превазилажења старих облика и метода управљања привредом, значило направити корак уназад и отежати изналажења правних форми које ће најбоље одговарати економској природи тих нових облика и метода управљања привредом.

Чини нам се да је овај аспект концепције привредног права сагледан, иако је остао недоречен, у дискусијама совјетских правника о питањима привредног права. То би се нарочито могло закључити из излагања С. Н. Братуса на поменутом саветовању у Институту државе и права Академије наука СССР-а. Он је том приликом истакао тенденцију ширења сфере имовинских односа у СССР-у који се регулишу совјетским грађанским правом. „Односи који су раније били регулисани — истиче овај истакнути совјетски правник, — колхозним и другим гранама права у све већем степену прелазе у сферу регулисања грађанског права. А то значи даље ширење сфере имовинских односа заснованих на привредном рачуну, на коришћењу закона вредности, на ширењу коришћења робно-новчаних односа...“ (24). Подвлачењем ове тенденције се очигледно указује на све већу улогу слободног опредељивања и одлучивања привредних организација у остваривању своје делатности, на све значајније место које у привредном животу добија уговор као слободни консенсус организација у којем се изражава и правно уобличава воља радних људи које их са чињавају.

Мора се ипак указати на то да дискусије о привредном праву као посебној грани права нису ни издалека у социјалистичким земљама завршене. Ово утолико више што је та концепција у извесним социјалистич-

(24) Из дискусије С. Н. Братуса на саветовању у Институту совјетске државе и права у СССР, Советское государство и право, 1958, No. 11, стр. 125.

ким земљама (Чехословачка, Демократска Република Немачка) добила и на законодавном плану своју афирмацију. Те слободне дискусије међу правницима социјалистичких земаља су не само нужне него и изванредно корисне јер ће се у конфронтацији различитих мишљења и ставова најбоље открити која су решења најправилнија и којим путем треба поћи.

И када се управо са тог гледишта оцењује улога концепције привредног права, мора се истаћи да је несумњива заслуга присталица те концепције у прошлости, а и у данашње време, што су указали и указују на велики значај комплексног изучавања свих питања организације управљања социјалистичким привредним механизмима и привредних веза које се успостављају међу привредним организацијама, што су тиме, а и својим конкретним радовима допринели да се многа питања из области привредно-правних односа дубље проуче и сагледају. То комплексно изучавање проблема који се односе на организацију управљања привредом, статус привредних организација и уговорне везе међу њима је, без сумње, у једном социјалистичком друштву, како са теоретске тако и са практичне стране неопходно, јер се тим путем могу, у свим развојним фазама социјалистичке економике, пронаћи најадекватнија правна решења — нови дотле непознати правни облици повезивања и деловања привредних организација који ће омогућити и олакшати привредни успон и напредак социјалистичке економике.

Др Врлета Круљ

РЕЗЮМЕ

Понятие хозяйственного права как особой отрасли права в юридической науке СССР

Статья начинается с обзора экономическо-общественных условий, при которых в развитии социалистического общества в СССР в тридцатые годы оформилось понятие, известное под именем „концепция хозяйственного права“. Ее творцы имели намерение создать новое гражданское право социалистического общества, основывающееся на принципах, свойственных периоду административного государственного планирования и управления хозяйством.

Новая теория хозяйственного права, как особой отрасли права, которую в наши дни защищают в СССР и в других социалистических странах некоторые авторы, во многом отличается от традиционной концепции хозяйственного права тридцатых годов. Она не направлена на устранение гражданского права и не стремится „проглотить“ гражданское право, а находит, что необходимо и формально выделить правовые нормы, регулирующие хозяйственно-правовые отношения, возникающие как по вертикальной линии (между хозяйственными организациями и их вышестоящих органов), так и по горизонтальной линии (между самими хозяйственными организациями).

Автор исходит из убеждения, что концепция хозяйственного права, как особой отрасли права, представляет собой явление, свойственное периоду развития социалистического общества, при котором государство выступало в роли всеобъемлящего организатора производства и строительства вообще. Для этого периода отличительным признаком являются

„плановость и подчинение” и как последствие принижение роли „правовой воли” хозяйственных организаций в определении их хозяйственной деятельности. Эту концепцию можно рассматривать как выражение стремления правовой режим переходного периода в развитии социалистической экономики претворить в заостренные законные нормы и провозгласить его общим правом имущественных отношений социалистической экономики.

SUMMARY

Conception of Economic Law as a Special Branch in the USSR Jurisprudence

The article first treats the economic-social conditions in which, in the course of development of the socialist society in the USSR, in the thirties, a conception emerged known as the «concept of economic law». The idea of the protagonists of this concept was to create a new civil law of the socialist society based on the principles characteristic of the period of administrative state planning and managing in economy.

The new theory of economic law, as a special branch of law, represented how in the USSR and other socialist countries, by some juristic authors, greatly differs from the traditional concept of economic law from the thirties. It does not aim at elimination of the civil law, nor does it tend to «swallow up» the civil law, but considers that it is necessary to segregate formally legal norms regulating economic-legal relationships, either in vertical (between economic organizations and their higher organs) or horizontal (between economic organizations themselves) relations.

The author supports the view that the concept of economic law, as a special branch of law, is a phenomenon characteristic of the period in the development of socialist society in which state acts as the general organizer of production and building. «Planovost i podčinenie» characterize this period and consequently the diminishing of the role of «legal discretion» on economic organizations in determining their economic activity. This conception can be considered as an expression of the aspiration to petrify in the legal norms the legal regime of the transitory period, and to proclaim it as a general law of ownership relations of socialist economy.

RÉSUMÉ

La conception du droit économique en tant que branche spéciale du droit dans la science juridique de l'U. R. S. S.

Dans cet article il est d'abord question des conditions économique-sociales dans lesquelles avait apparu, dans le développement de la société socialiste en U. R. S. S., dans les années trente, la conception connue sous la dénomination «la conception du droit économique». L'idée des protagonistes de cette conception était de créer un nouveau droit civil de la société socialiste qui sera basé sur les principes qui sont caractéristiques pour la période de la planification d'Etat administrative et de la direction de l'activité économique.

La nouvelle théorie du droit économique en tant que branche spéciale du droit, qui est soutenue aujourd'hui en U. R. S. S. et dans les autres pays socialistes par certains auteurs juridiques diffère en bien des points de la conception traditionnelle du droit économique des années trente. Elle n'est pas dirigée vers l'élimination du droit civil, elle ne tend pas à «absorber» le droit civil, mais elle considère qu'il est nécessaire de séparer aussi formellement les normes juridiques par lesquelles sont réglés les rapports de droit économique soit qu'il est question de rapports verticaux (entre les

organisations économiques et leur organes supérieurs) soit de rapports horizontaux (entre les organisations économiques elles-mêmes).

De l'avis de l'auteur la conception du droit économique en tant que branche spéciale du droit est un fait qui est caractéristique pour la période du développement de la société socialiste dans laquelle l'Etat apparaît en tant qu'organisateur universel de la production et de l'édification en général. Pour cette période sont caractéristiques la planification et la subordination («planovost i podčinenie») et en conséquence l'affaiblissement du rôle de la «volonté juridique» des organisations économiques dans la détermination de leur activité économique. Cette conception peut être considérée comme l'expression des tendances à ce que le régime juridique de la période transitoire dans le développement de l'économie socialiste se pétrifie dans les normes de lois et qu'il soit proclamé en tant que droit général des rapports patrimoniaux de l'économie socialiste.